

Дорохіна Ю. А.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Однією з передумов утвердження судової гілки влади як ефективного механізму захисту прав і свобод людини є доступність правосуддя. Право на касаційне оскарження займає провідне місце в системі механізму судового захисту прав і законних інтересів, яке безпосередньо впливає на рівень забезпечення доступності правосуддя у державі. Утім, задля реалізації цього права особа має здолати передбачені процесуальним законом обмеження. Йдеться саме про процесуальні фільтри.

Порядок застосування фільтрів передбачає послідовність дослідження фактичних обставин, викладених у касаційній скарзі, оцінених КАС ВС у його ухвалі постановленій за наслідками цієї скарги.

Порядок застосування фільтрів обумовлений чинниками, передбаченими у ч. 2, 4, 5 ст. 328 КАС України: форма провадження (загальне/спрошене); оцінка справи щодо малозначності.

У разі розгляду справи за правилами загального позовного провадження скаргник у касаційній скарзі має навести лише підстави касаційного оскарження, передбачені ч. 4 ст. 328 КАС України. Ці підстави перевіряє КАС ВС та ухвалює відповідне рішення.

Якщо розгляд справи відбувся за правилами спрощеного позовного провадження, скаргник має навести підстави ч. 5 ст. 328 КАС України, – тобто підстави для оскарження судового рішення, які за загальним правилом не оскаржуються.

Вступ

Однією з передумов утвердження судової гілки влади як ефективного механізму захисту прав і свобод людини є доступність правосуддя. Право на касаційне оскарження займає провідне місце в системі механізму судового захисту прав і законних інтересів, яке безпосередньо впливає на рівень забезпечення доступності правосуддя у державі. Утім, задля реалізації цього права особа має здолати передбачені процесуальним законом обмеження. Йдеться саме про процесуальні фільтри.

Протягом останнього часу вітчизняне судочинство зазнало однієї з найбільших реформ з часів набуття незалежності України. Вперше до лав Верховного Суду, в процесі конкурсного відбору, було обрано представників адвокатури, науки та суддів із судів нижчих інстанцій, що дають підстави очікувати народження та функціонування якісно нового ландшафту правосуддя в Україні.

Доцільно підкреслити, що адміністративне судочинство є єдиним видом судочинства України, мета якого закріплена безпосередньо в Конституції України. Зокрема, частина 5 статті 125 Основного Закону визначає, що саме з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Відповідно дата 15 грудня 2017 року відкрила нову сторінку в історії вітчизняного судочинства. Офіційно в цей день припинили свою роботу вищі спеціалізовані суди – серед яких й Вищий адміністративний суд. Тому 15 грудня можна офіційно вважати датою імплементації конституційних змін щодо запровадження триланкової системи судоустрою. У зв'язку з чим тепер єдиним судом касаційної інстанції є Верховний Суд.

Невід'ємною частиною реформи судочинства стало викладення Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) в новій редакції, який набрав чинності 15 грудня 2017 року та підлягає застосуванню з цієї дати щодо більшості його положень.

Чинний КАС України запровадив нові правила судового процесу в адміністративному судочинстві. Зокрема, розширено способи судового захисту та засоби доказування у судовому процесі, які забезпечують його відкритість та прозорість, добросовісність користування процесуальними правами,

компенсацію судових витрат, розумні строки розгляду справ та правову визначеність, передбачено запровадження системи «електронного суду» тощо.

1. Правова природа касаційного оскарження

Доцільно зазначити, що право на касаційне оскарження судових рішень закріплено як Конституцією України (п. 8 ч. 1 ст. 129 Основного Закону), Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 1 ст. 14), так і в КАС України. Зокрема ч. 1 ст. 13 КАС України передбачено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Хоча касаційний перегляд судових рішень не відбувається у кожній справі, проте це обмеження не порушує п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), в якому закріплені гарантії права на справедливий судовий розгляд, не закріплює право на касаційне оскарження судових рішень в адміністративних справах.

У Рекомендації № R(95)5 Комітет Міністрів Ради Європи зазначив, що при розгляді можливих заходів щодо судів третьої інстанції державам слід виходити із того, що справи вже пройшли слухання в двох інших судах. Оскарження в суді третьої інстанції мають передусім відбуватися щодо справ, які заслуговують на третій судовий розгляд, наприклад, справ, які розвиватимуть право або сприятимуть однаковому тлумаченню закону. Вони також можуть бути обмежені скаргами у тих справах, де питання мають значення для широкого загалу. При цьому від особи, яка подає скаргу слід вимагати обґрунтування причин, з яких її справа сприятиме досягненню таких цілей (ст. 7).

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїй прецедентній практиці дотримується підходу, відповідно до якого п. 1 ст. 6 Конвенції передусім надає широкий спектр гарантій під час провадження в суді першої інстанції, утім не зобов'язує держав-учасниць засновувати суди апеляційної та касаційної інстанції.

Разом з тим, якщо останні створені, то особі має гарантуватися дотримання гарантій п. 1 ст. 6 Конвенції і на рівні цих судів, хоча у таких випадках можуть застосовуватися менш

суворі стандарти, зважаючи на специфічні властивості проваджень у таких судах, їх функції, обсяг вже наданих гарантій права на справедливий судовий розгляд у конкретній справі у судах нижчих інстанцій [1].

ЄСПЛ розрізняє функції та завдання судів апеляційної та касаційної інстанцій та вважає касаційний перегляд екстраординарним з огляду на специфіку повноважень суду касаційної інстанції. Зокрема ЄСПЛ у своїй практиці виходить з того, що завдання здійснення правосуддя, (що є повноваженням судів) полягає саме у розсіюванні тих сумнівів щодо тлумачення, які залишаються враховуючи зміни у повсякденній практиці (рішення у справі *Gorzelik and Others v. Poland*). Крім того вказує, що не можна недооцінювати завдання вищих судів щодо забезпечення уніфікованого та єдиного застосування права (рішення у справах *Tudor Tudor v. Romania, Stefanica and Others v. Romania*).

На думку ЄСПЛ, неспроможність вищого суду впоратись із цим завданням може призвести до наслідків, несумісних, *inter alia*, з вимогами статті 1 Першого протоколу до Конвенції (рішення у справі *Paduraru v. Romania*).

Важливо також враховувати, що у кінці 2019 року ЄСПЛ констатовано порушення Україною статті 6 Конвенції, у зв'язку з обмеженням особи доступу до суду касаційної інстанції (рішення у справі *Berezovskiye v. Ukraine*). Так, приймаючи таке рішення, Суд, виходив з того, що пункт 1 статті 6 Конвенції гарантує кожному право на звернення з позовом щодо своїх прав або обов'язків цивільного характеру до судів чи трибуналів; це право на доступ не є абсолютним і може підлягати обмеженням, які, однак, не можуть забороняти або скорочувати доступ особи у такий спосіб чи такою мірою, щоб сама суть цього права була підірвана (рішення у справах «Найт-Ліман проти Швейцарії» та «Станев проти Болгарії»). Крім того ризик будь-якої помилки органу державної влади має покладатися на саму державу, а помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавленої особи (рішення у справі «Шімецкі проти Хорватії»).

---

¹ Луспенник Д. Касаційні фільтри у цивільних справах: проблемні питання судового правотлумачення та правозастосування URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/954084/>

Разом з тим у рішенні ЄСПЛ від 05.04.2018 у справі *Zubac v. Croatia* визначено наступні критерії застосування законодавчих обмежень щодо доступу до Верховного Суду: передбачуваність обмеження; несприятливі наслідки помилок під час провадження, що призвело до відмови заявникові у доступі до вищого суду; можливість стверджувати, що такі обмеження здатні спричинити «надмірний формалізм».

Зокрема у цій справі заявниця, вступаючи у процес як правонаступник свого чоловіка на стадії касаційного оскарження судових рішень, намагалася в ординарному порядку оскаржити рішення суду першої інстанції, залишеним в силі судом апеляційної інстанції, відповідно до якого було відмовлено в задоволенні позову її чоловіка. Верховний Суд відмовив у відкритті касаційного провадження на тій підставі, що вартість майна, яка була визначена позивачем при зверненні до суду становила була нижче законодавчо встановленого порогу.

ЄСПЛ, проаналізувавши матеріали справи, дійшов висновку про відсутність порушення права на доступ до суду вищестоящої інстанції у заявниці з огляду на те, що практика Верховного Суду була послідовною і незважаючи на те, що помилки були допущені при розгляді справи двома попередніми інстанціями, які не ухвалили окреме судові рішення щодо збільшення ціни позову, проте такі помилки судів не слід вважати такими, що виправдовують помилку, якої припустилася заявниця, коли просила змінити вартість предмета спору.

У цій справі Суд акцентував увагу на тому, що оскаржуване обмеження мало законну мету – дотримання встановленого законом раціонального порогу для подання скарг до Верховного Суду задля забезпечення того, щоб найвища інстанція з огляду на її роль розглядала лише питання, які мають фундаментальне значення.

Крім того у своїй практиці ЄСПЛ неодноразово встановлювалася відсутність порушення права на доступ до суду касаційної інстанції внаслідок використання національними судами *ratione valons*. Зокрема, у справі *Brualla Gómez de la Torre v. Spain* заявниця скаржилася на порушення свого права на доступ до суду касаційної інстанції, у зв'язку з тим, що після подання нею повідомлення про намір оскаржувати судові рішення другої інстанції, але до безпосереднього пред'явлення касаційної скарги, набув чинності Закон № 10/92 від 30.04.1992, яким було

збільшено мінімально допустимий розмір ціни позову, що унеможливило розгляд цієї касаційної скарги Верховним Судом.

Відмовляючи у задоволенні скарги ЄСПЛ виходив з повноважень Верховного суду як суду касаційної інстанції, а також того, що справедливість розгляду справи в судах перших двох інстанцій заявницею не оспорювалася.

Таким чином все наведене вказує на те, що касаційний перегляд судових рішень, що набрали законної сили є неординарним, додатковим способом забезпечення ефективного механізму захисту прав і свобод людини та має використовуватися лише у випадках передбачених процесуальним законом, коли всі звичайні (ординарні) способи оскарження судового рішення були вичерпані.

Переходячи до основної проблематики статті, хотілося б зазначити, що згідно статті 327 КАС України судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Верховний Суд. Стаття 328 КАС України закріплює право на касаційне оскарження, а саме:

1. Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в касаційному порядку рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково у випадках, визначених цим Кодексом.

2. У касаційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, ухвали, зазначені в пунктах 3, 4, 5, 12, 13, 17, 20 частини першої статті 294 КАС України, після їх перегляду в апеляційному порядку.

3. У касаційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закритті апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову та заміни заходу забезпечення позову, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну

сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали.

Сьогодні у касаційних судах у складі Верховного суду України знаходяться тисячі справ, які очікують на розгляд. Найбільше у Касаційному адміністративному. Безперечно, це досить вагоме навантаження на судів касаційної інстанції.

Зокрема вирішенню проблеми надмірної завантаженості найвищого судового органу сприяють положення КАС України, а саме п. 5 ст. 328 КАС України, що визначає перелік судових рішень, які касаційному оскарженню не підлягають, зокрема:

1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом;

2) судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії справ незначної складності помилково.

Також касаційний суд зможе зупиняти дію оскаржуваного рішення з власної ініціативи або за заявою учасника справи, що доволі важливо наприклад для податкових спорів. Тобто, при оскарженні податкового повідомлення-рішення у платника буде можливість не сплачувати грошове зобов'язання до закінчення касаційного провадження, оскільки в разі зупинення рішення апеляції зобов'язання буде залишатись неузгодженим.

Підсумовуючи все вищенаведене, слід наголосити, що Кодекс закріпив суттєві зміни до порядку касаційного оскарження. Законодавець нарешті відмовився від інституту «обов'язкової»

касації всіх без винятку рішень, зазначивши лише про можливість здійснення касаційного розгляду певної категорії справ. Це означає, що, з одного боку, суд касаційної інстанції вирішуватиме тільки найважливіші та найскладніші справи, зокрема, із можливістю розгляду зазначених справ колегією, палатою, об'єднаною палатою та/або Великою Палатою Верховного Суду, а з іншого – рішення суду апеляційної інстанції у більшості випадків буде остаточним у справі. Це, звісно, перекладає більший тягар відповідальності за законність та обґрунтованість рішень саме на суд апеляційної інстанції.

Тобто розгляд певних справ завершується на рівні апеляції, лише більш складних – на рівні касації. На цьому ставиться крапка в судовому розгляді справи, що скорочує шлях до остаточного судового рішення.

Одне з питань пов'язаних з сучасною реформою, яке доцільно виокремити – питання так званих «процесуальних фільтрів» для оскарження ухвал суду в процесі касаційного оскарження судових рішень.

Перш за все КАС України, як вже було вказано раніше, передбачає категорію справ, які взагалі не можуть бути предметом розгляду в касаційному порядку. Тому доцільно зробити висновок, що це такий процесуальний «фільтр», який направлений на виокремлення із усього ряду справ, які вирішуються в судах адміністративної юрисдикції, тих спорів, що з урахуванням їх складності, важливості для формування єдиної практики чи, наприклад, суспільного інтересу, можуть бути розглянуті в суді касаційної інстанції.

Абсолютно позитивно оцінюючи вказане, доцільно вказати, що з одного боку, суд касаційної інстанції не має бути перенавантажений справами, а має виконувати функцію забезпечення однорідного застосування норм права судами першої та апеляційної інстанцій. З іншого боку, фактично будь-який скажник, належним чином обґрунтувавши свою касаційну скаргу, наприклад, в контексті винятковості значення справи для нього, врешті-решт не позбавляється права на касаційне оскарження.

Також чинний КАС України передбачає додатковий «фільтр» для певної категорії справ вже на етапі відкриття провадження у справі, зокрема, суд може відмовити у відкритті касаційного провадження у випадку, якщо Верховний Суд вже викладав свою

позицію стосовно правильного застосування норми права або правильне застосування норми права є очевидним і не викликає розумних сумнівів щодо її застосування чи тлумачення. Так, за відсутності перелічених вище підстав, Верховний Суд постановляє ухвалу про відкриття касаційного провадження. Крім того, Кодекс передбачає, що до відкриття касаційного провадження учасники справи мають право подати заперечення проти відкриття касаційного провадження.

Наступне, про що хотілося б згадати – це те, що у КАС України закріплено поняття: типові адміністративні справи, тобто справи, відповідачем у яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень, спір у яких виник з аналогічних підстав у відносинах, що регулюються одними нормами права, та у яких позивачами заявлено аналогічні вимоги. До таких справ можна віднести, наприклад, справи про перерахунок пенсій після прийняття нового нормативно-правового акту, справи соціального забезпечення тощо.

У разі якщо у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебуває 10 або більше типових адміністративних справ, суду надано право звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд однієї з типових справ Верховним Судом як судом першої інстанції. Після прийняття Верховним Судом такої справи до провадження вона набуває статусу зразкової, а провадження по інших типових справах може бути зупинене до вирішення зразкової.

За результатом розгляду зразкової справи Верховний Суд приймає зразкове рішення. При розгляді інших типових справ суди повинні враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішеннях за результатами розгляду зразкової справи.

Варто підкреслити, що вказаний інститут дієво працює у багатьох європейській країнах.

Переходячи до питання повноважень Касаційного адміністративного суду за наслідками розгляду касаційної скарги, варто вказати, що окрім вже добре відомих прав скасувати судові рішення та змінити або прийняти нове судові рішення, направити справу на новий розгляд тощо, новий КАС України додатково передбачає, що Касаційний адміністративний суд має право у визначених законом випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень за наслідками розгляду касаційної скарги (п. 7 ч. 1 ст. 349).

Зазначені аспекти позитивно відображаються на процесі, оскільки дозволяють Верховному Суду виправляти помилки, які могли мати місце на етапі первісного розгляду справи.

Задля сприяння розвитку та єдності правової позиції вищої судової інстанції України у КАС України закріплено спеціальний порядок зміни правової позиції Верховного Суду з того чи іншого проблемного питання. Зокрема, колегії Верховного Суду, що розглядає справу в касаційному порядку, надано право передати справу на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої палати Верховного Суду, якщо суд, що розглядатиме справу в касаційній інстанції, вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду.

Окрім того, передбачена аналогічна процедура передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо суд, що розглядатиме справу в касаційній інстанції, дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

2. Зміст, види, особливості, порядок застосування касаційних фільтрів

Проаналізуємо чинні на сьогодні нормативні приписи щодо права касаційного оскарження судових рішень в адміністративних справах шляхом характеристики існуючих процесуальних фільтрів.

В першу чергу варто вказати, що згідно ч. 2 ст. 13 КАС України не допускається касаційне оскарження судового рішення першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку.

Право касаційного оскарження судових рішень доступно певному колу суб'єктів. Так, ч. 1 ст. 328 КАС України закріплено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в касаційному порядку рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково у випадках, визначених цим Кодексом.

Як бачимо до суб'єктів, які мають право подати касаційну скаргу відносяться:

1) учасники справи;

2) особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та/або обов'язки.

У зв'язку з цим, основним питанням, у процесі вирішення судом питання щодо відкриття провадження, є з'ясування обставин, які можуть бути підставою для того, щоб дозволити особам, які не брали участі у справі, оскаржити в касаційному порядку рішення суду попередніх інстанцій.

Прикладом наведеного може бути справа № 640/17/19. Так, у січні 2019 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Посольства України в Канаді, за участю третьої особи – Міністерства закордонних справ України, в якому просив визнати протиправними дії Посольства України в Канаді щодо направлення у період з березня 2016 року по липень 2018 року до Міністерства закордонних справ Канади інформації про наявність кримінальних проваджень на території України відносно ОСОБА_1.

Підставою звернення із позовною заявою слугувало направлення відповідачем на адресу Департаменту закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади листів, в яких повідомлено про перебування у провадженні Генеральної прокуратури України досудових розслідувань, пов'язаних із позивачем, а також про те, що позивач підозрюється у вчиненні кримінальних правопорушень. Вважаючи, що вказана у вищенаведених листах інформація не відповідає дійсності, позивач звернувся до суду з позовом.

Окружний адміністративний суд міста Києва рішенням від 25 лютого 2019 року, залишеним без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 16 травня 2019 року, позов задовольнив у повному обсязі.

14 серпня 2019 року адвокат в інтересах ОСОБА_2 подав апеляційну скаргу на рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 25 лютого 2019 року як від особи, яка не брала участі у справі, але щодо якої суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Розглянувши клопотання ОСОБА_1 про закриття апеляційного провадження, Шостий апеляційний адміністративний суд ухвалою від 30 вересня 2019 року задовольнив його та закриття апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2 на рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від

25 лютого 2019 року у справі № 640/17/19. Вказана ухвала суду апеляційної інстанції була мотивована тим, що вирішення спору в межах цієї справи не стосується прав, свобод, інтересів та (або) обов'язків ОСОБА_2.

Не погоджуючись з наведеним судовим рішенням, адвокат в інтересах ОСОБА_2 подав касаційну скаргу. Приймаючи рішення Верховний Суд виходив з того, що у цій справі ОСОБА_2 не належав до осіб, які беруть у справі і питання про права та обов'язки ОСОБА_2 суд у цій справі не вирішував.

Закриваючи апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2 на рішення суду першої інстанції, Шостий апеляційний адміністративний суд в оскаржуваній ухвалі вказав, припущення апелянта стосовно того, що на підставі оскаржуваного рішення суду у справі № 640/17/19 його у майбутньому може бути притягнуто до відповідальності, є гіпотетичним та не може слугувати безумовним підтвердженням порушення прав та законних інтересів ОСОБА_2 рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 25 лютого 2019 року.

Аналогічна позиція висловлена Верховним Судом у постановках від 27 листопада 2019 року у справі № 2-4392/09, від 16 жовтня 2019 року у справі № 638/21181/15-ц, від 11 вересня 2019 року у справі № 705/2-1281/2010, особи, які не брали участь у справі, мають право оскаржити в апеляційному порядку лише ті судові рішення, які безпосередньо встановлюють, змінюють або припиняють права і обов'язки цих осіб.

У цих справах Суд акцентував увагу на тому, що на відміну від оскарження судового рішення учасником справи, не залучена до участі у справі особа повинна довести наявність у неї правового зв'язку зі сторонами спору або безпосередньо судовим рішенням через обґрунтування таких критеріїв: вирішення судом питання про її право, інтерес, обов'язок, причому такий зв'язок має бути очевидним та безумовним, а не ймовірним.

Отже, як слушно зауважується у спеціальній літературі, таке право має особа, яка не брала участі у справі, якщо в мотивувальній частині рішення містяться висновки суду про права, інтереси та/або обов'язки цієї особи, або у резолютивній частині рішення суд прямо вказав про права, інтереси та/або

обов'язки такої особи. Будь-який інший правовий зв'язок між скаржником і сторонами спору не може братися до уваги ².

Відповідно до приписів ч. 2 та ч. 3 ст. 328 КАС України, касаційну скаргу можна подати на такі судові рішення після їх перегляду в апеляційному порядку як:

а) ухвали суду першої інстанції, після їх перегляду в апеляційному порядку, про забезпечення позову, заміну заходу забезпечення позову, ухвали про повернення заяви позивачеві (заявникові), відмови у відкритті провадження у справі, залишення позову (заяви) без розгляду, закриття провадження у справі, відмови у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, відмови в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами; заміни сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;

б) ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закриття апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову та заміни заходу забезпечення позову, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали.

Отже фактично КАС України містить виключний перелік судових рішень, які можуть бути оскаржені у касаційному порядку. Проте у судовій практиці спостерігаються різні точки зору з цього питання.

Показовою у цьому аспекті є справа № 420/7281/19, в якій не погоджуючись з рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій в частині накладення штрафу, Великомихайлівська

---

² Уркевич В. Процесуальні фільтри касаційного оскарження судових рішень у господарських справах URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1092715/>

селищна рада Великомихайлівського району Одеської області звернулася з касаційною скаргою до Верховного Суду.

Ухвалою Верховного Суду від 30 липня 2020 року відкрито касаційне провадження. Проте 04 вересня 2020 року провадження у справі було закрито на підставі того, що процесуальним законодавством не передбачено можливості касаційного оскарження ухвали суду першої інстанції про накладення штрафу та інших питань судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах, постановлених судом відповідно до статті 382 цього Кодексу, після її перегляду в апеляційному порядку, а також постанови апеляційного суду.

Суд також вказав, що оскільки оскаржувані у цій справі судові рішення не можуть бути переглянуті Верховним Судом як судом касаційної інстанції в адміністративних справах у порядку, визначеному главою 2 розділу III Кодексу адміністративного судочинства України, то згідно з частиною другою статті 339 цього Кодексу, касаційне провадження підлягає закриттю як помилково відкрите.

Аналогічна правова позиція висловлена в ухилах Верховного Суду від 08 листопада 2019 року у справі № 640/1266/19, 21 листопада 2019 року у справі № 640/2306/19, 21 січня 2020 року у справі № 629/1261/15-а, 02 квітня 2020 року у справі № 1.380/2019/001145.

Проте у цій справі суддя Я.О. Берназюк не погодившись з рішенням колегії, в окремій думці вказав, що, на його переконання, відкривши у цій справі касаційне провадження із зазначенням конкретних мотивів прийняття такого рішення/ухвали (необхідність перевірки дотримання судом апеляційної інстанції позиції Верховного Суду, викладеної у постанові від 23 квітня 2020 року у справі № 560/523/19), Верховний Суд зобов'язаний був розглянути по суті касаційну скаргу та винести відповідну постанову.

Суддя вказав, що використовуючи всі наявні процесуальні механізми, Верховний Суд зобов'язаний реагувати на будь-які випадки винесення судами рішень, які не відповідають принципу сталості та єдності практики. Важливо, що конституційне право особи на «касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках» не забороняє Верховному Суду здійснити касаційний перегляд судового рішення при наявності очевидної

мети «забезпечити сталість та єдність судової практики», а, навпаки, зобов'язує Суд здійснювати у такій ситуації касаційний перегляд для гарантування того, що якість судової практики в Україні (її сталість та єдність, дотримання всіма судами позиції Верховного Суду), в абсолютній більшості випадків виключає необхідність касаційного перегляду певних видів судових рішень. Відмова Верховного Суду від забезпечення сталості та єдності судової практики через здійснення, у виключних випадках, касаційного перегляду судових рішень, які викликають обґрунтований сумнів у своїй законності, підриває авторитет Верховного Суду та довіру до судової системи в цілому, а також до України як суб'єкта міжнародного права.

Згідно ч. 4 ст. 328 КАС України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у ч. 1 ст. 328 КАС України, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно в таких випадках:

1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;

2) якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;

3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;

4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами другою і третьою статті 353 цього Кодексу.

Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у частинах другій і третій цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Отже під час касаційного оскарження судових рішень, зазначених у ч. 1 ст. 328 КАС України, обґрунтування неправильного застосування судом (судами) норм матеріального права чи порушення ним (ними) норм процесуального права має

обов'язково наводиться у взаємозв'язку із посиланням на відповідний пункт (пункти) ч. 4 ст. 328 КАС України як на підставу (підстави), на якій (яких) подається касаційна скарга.

Вносячи рішення у справі № 580/2746/19, Верховний Суд (постанова від 15 червня 2020 року) вказав, що аналіз конструкції ч.4 ст. 328 КАС України дає підстави для висновку, що зазначена норма містить дві умови, які в сукупності складають зміст категорії «підстави касаційного оскарження судових рішень».

Зміст першої з цих умов полягає в тому, що в касаційній скарзі обов'язково має зазначатися, у чому полягає неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права під час ухвалення судами першої та апеляційної інстанцій оскаржених судових рішень. Ця умова має бути дотримана під час касаційного оскарження усіх судових рішень, визначених ч. 1 ст. 328 КАС України – рішень суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, та постанов суду апеляційної інстанції.

Своєю чергою друга умова передбачає, що особа, яка подає касаційну скаргу, окрім зазначення неправильного застосування судом (судами) норм матеріального права та (або) порушення норм процесуального права, має також навести одну з обставин, передбачених п. 1-4 ч. 4 ст. 328 КАС України.

Отже, підставою для касаційного оскарження судових рішень, ухвалених у справах, що не належать до справ незначної складності, є по-перше зазначення фактів неправильного застосування судом (судами) норм матеріального права та (або) порушення норм процесуального права, по-друге обов'язкове обґрунтуванням наявності однієї або кількох обставин, передбачених п. 1-4 ч. 4 ст. 328 КАС України.

Натомість за правилами п. 2 ч. 5 ст. 328 КАС України не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії справ незначної складності помилково.

Отже, аналіз норми п. 2 ч. 5 ст. 328 КАС України свідчить про те, що під час касаційного оскарження судових рішень, ухвалених у справах незначної складності та в інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), заявник має обов'язково аргументувати у касаційній скарзі наявність однієї або кількох обставин, перелік яких викладений у підпунктах «а», «б», «в» та «г» п. 2 ч. 5 ст. 328 КАС України.

Одночасно суд касаційної інстанції наголошує, що умова, передбачена ч. 4 ст. 328 КАС України, щодо зазначення у касаційній скарзі обґрунтування неправильного застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права під час ухвалення судами першої та (або) апеляційної інстанцій оскаржених ним судових рішень, є загальною та має виконуватися у процесі оскарження в касаційному порядку усіх судових рішень, визначених ч.1 ст. 328 КАС України, тобто така вимога стосується будь-яких рішень суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанов суду апеляційної інстанції, незалежно від того, справа розглядалася в порядку спрощеного позовного провадження чи за правилами загального позовного провадження.

Отже, по-перше окрім наведення обставин, передбачених пп. «а»-«г» п. 2 ч. 5 ст. 328 КАС України, особа, яка подає касаційну скаргу в справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), по-друге мусить зазначити те, неправильного застосування яких конкретно норм матеріального права та/або порушення норм процесуального права припустився суд (припустилися суди) під час ухвалення

оскаржених судових рішень, а також наводити обґрунтування того, в чому саме полягає таке порушення або неправильне застосування норм права і як саме воно вплинуло на ухвалення цих судових рішень.

Такі підстави викладаються в касаційній скарзі із обов'язковою вказівкою на конкретні висновки суду, рішення якого оскаржується, з одночасним зазначенням положень (пункту, частини, статті) закону або іншого нормативно-правового акта, який застосований цим судом під час формулювання відповідного висновку. Це дає змогу суду касаційної інстанції на виконання вимог ст. 341 КАС України перевірити правильність застосування судом (судами) норм матеріального права та (або) дотримання норм процесуального права в конкретній справі. Крім того, скаржник повинен чітко вказати, яку саме норму права судами першої та (або) апеляційної інстанцій було застосовано без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку, або обґрунтувати необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні.

Суд касаційної інстанції не може самостійно визначати підстави касаційного оскарження, такий обов'язок покладено на особу, яка оскаржує судові рішення, оскільки в ухвалі про відкриття касаційного провадження зазначаються підстава (підстави) відкриття касаційного провадження (частина третя статті 334 КАС України), а в подальшому саме в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, суд касаційної інстанції переглядає судові рішення (частина перша статті 341 КАС України).

Якщо скаржник вважає, що судами порушено норми процесуального права щодо не дослідження зібраних у справі доказів, неповного встановлення обставин справи, або встановлення обставин, що мають істотне значення, на підставі недопустимих доказів, у касаційній скарзі має бути конкретно зазначено або обставини, які встановлені на підставі недопустимих доказів та чому на думку скаржника останні є

недопустимими, або зібрані у справі докази, які судом не досліджені, що могло б давати підстави для висновку про порушення цим судом норм процесуального права.

Касаційна скарга повинна містити посилання на конкретні порушення відповідної норми (норм) права чи неправильність її (їх) застосування. Скаржник повинен зазначити конкретні порушення, що є підставами для скасування або зміни судового рішення (рішень), які, на його думку, допущені судом при його (їх) ухваленні, та навести аргументи в обґрунтування своєї позиції.

Разом з тим наріжним є питання щодо підстав касаційного оскарження, коли суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо її застосування у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадків наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права (ч. 6 ст. 13). Таким чином, неврахування правових висновків Верховного Суду може бути підставою касаційного оскарження судових рішень. Більше того такі висновки мають бути зроблені у справі, в якій уже відбувся касаційний перегляд судових рішень і вони мають охоплювати застосування тієї ж самої права норми, що застосована в оскаржуваних судових рішеннях, у подібних правовідносинах.

Як стає зрозумілим, ключовим критерієм у цьому випадку є термін «подібні правовідносини». Звернувшись до окремої думки судді Великої Палати Верховного Суду Д.А. Гудими у справі № 357/3258/16-ц, згідно з якою процесуальний закон не вимагає тотожності, а вказує на необхідність встановити лише подібність правовідносин. Подібність правовідносин слід встановлювати одночасно за трьома критеріями: суб'єктивним, об'єктивним і, так би мовити, змістовним. Більше того, подібність виявлена одночасно за трьома критеріями, може свідчити про їх, умовно кажучи, тотожність (однаковий вид суб'єктів, однаковий вид об'єкта й однакові права та обов'язки щодо нього).

Разом з тим у п. 1 ч. 4 ст. 328 КАС України зазначено про неврахування висновків Верховного Суду лише судом апеляційної інстанції, й немає згадки про суд першої інстанції.

Більше того, як підкреслюється у спеціальній літературі, відкритим залишається питання щодо неврахування судами першої та апеляційної інстанцій висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду України, як підстави касаційного оскарження відповідних судових рішень³.

Наступною підставою касаційного оскарження судових рішень є ситуація, коли якщо скажник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні (п. 2 ч. 4 ст. 328 КАС України).

Згідно п. 45 постанови Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 року у справі № 823/2042/16 відступленням від висновку слід розуміти або повну відмову Верховного Суду від свого попереднього висновку на користь іншого або ж конкретизацію попереднього висновку із застосуванням відповідних способів тлумачення юридичних норм.

Отже у касаційній скарзі скажник має зазначити, що існуючий висновок Верховного Суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах потребує зміни, від нього доцільно відійти з урахуванням конкретних обставин його справи. Вмотивованість такого клопотання скажника оцінюється судом касаційної інстанції як при застосуванні наведеного процесуального фільтру під час вирішення питання про відкриття касаційного провадження у справі, так і при здійсненні касаційного перегляду судових рішень.

Прикладом застосування вказаного фільтру може бути судове рішення у справі № 320/1945/20 (ухвала ВС від 18 березня 2021 року), в якому Верховний Суд вказав, якщо касаційна скарга подається на підставі пункту 2 частини четвертої статті 328 цього Кодексу в касаційній скарзі зазначається обґрунтування необхідності відступлення від висновку щодо застосування

---

³ Уркевич В. Процесуальні фільтри касаційного оскарження судових рішень у господарських справах URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1092715/>

норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду.

Скаржник у касаційній скарзі підставою касаційного оскарження вказує необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні (пункт 2 частини четвертої статті 328 КАС України) та частину п'яту статті 328 КАС України.

Втім, таке обґрунтування суперечить правовому змісту пункту 2 частини четвертої статті 328 КАС України, який визначає підставу для касаційного оскарження саме необхідність вмотивованого обґрунтування скаржником відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, оскільки скаржником не зазначено від якого саме висновку Верховного Суду, викладеного у постанові слід відступити, не вказано конкретну норму права, від висновку щодо застосування якої слід відступити та не зазначено, який висновок скаржник вважає правильним.

Провівши аналіз матеріалів справи, Верховний Суд зазначив, що заявник касаційної скарги довільно ототожнює поняття необхідності відступлення від висновків Верховного Суду у подібних правовідносинах з нерелевантністю їх застосування судом до спірних правовідносин, а нормативно-правового обґрунтування відступлення не наводить.

На підставі проведеного аналізу Верховний Суд дійшов висновку про повернення касаційної скарги скаржникові.

Ще однією підставою касаційного оскарження судових рішень є відсутність висновку Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах (п. 3 ч. 4 ст. 328 КАС України). У цьому випадку скаржник має довести суду касаційної інстанції певну унікальність своєї справи, обґрунтувати, що спір у його справі виник у правовідносинах, подібні до яких ще не аналізувалися в попередніх рішеннях Верховного Суду.

Так, Верховний Суд вказує (ухвала ВС від 18 березня 2021 року у справі № 320/1945/20), що у разі подання касаційної скарги на судові рішення, зазначене у частинах другій і третій статті 328 цього Кодексу, в касаційній скарзі зазначається

обґрунтування того, в чому полягає неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, що призвело до ухвалення незаконного судового рішення (рішень).

Втім у разі, якщо сторона формально посилається на помилкове застосування судом норм матеріального та процесуального права, цитує норми права, що регулюють спірні правовідносини та його доводи зводяться до опису встановлених судами у цій справі обставин та їх переоцінки, що виходить за межі повноважень касаційного суду, Верховний Суд зазначає наступне:

«У касаційній скарзі скаржник повинен навести мотиви незгоди з судовим рішенням з урахуванням передбачених Кодексу адміністративного судочинства України підстав для його скасування або зміни (статті 351-354 Кодексу) з вказівкою на конкретні висновки суду, рішення якого оскаржується, із одночасним зазначенням норм права (пункт, частина, стаття), які неправильно застосовані цим судом при прийнятті відповідного висновку. Крім того, скаржник повинен чітко вказати, яку саме норму права судами першої та (або) апеляційної інстанцій було застосовано без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку, або обґрунтувати необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні.

У разі подання касаційної скарги на підставі пункту 3 частини четвертої статті 328 КАС України (відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах) скаржник повинен чітко вказати, яку саме норму права судами першої та (або) апеляційної інстанцій було застосовано неправильно, а також обґрунтувати у чому полягає помилка судів при застосуванні відповідної норми права та як на думку скаржника відповідна норма повинна застосовуватися».

Отже доцільно акцентувати увагу на тому, що КАС України вимагає від скаржника чіткого зазначення підстав, на яких подається касаційна скарга з урахуванням приписів пункту 3

частини четвертої ст. 328 КАС України із зазначенням повних даних відповідної постанови Верховного Суду.

У разі подання касаційної скарги на підставі пункту 2 частини четвертої статті 328 КАС України в ній зазначається постановою Верховного Суду, в якій викладено висновок про застосування норми права у подібних правовідносинах, що не був врахований в оскаржуваному судовому рішенні. При поданні касаційної скарги на підставі пункту 2 частини четвертої статті 328 КАС України зазначається обґрунтування необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду.

З огляду на вказане доцільно навести рішення у справі № 826/12668/17 (постанова Верховного Суду від 22 лютого 2021 року), в якій колегія суддів звертає увагу на те, що позивачем не було обґрунтовано та конкретизовано, які саме наявні підстави для відступлення від правової позиції Верховного Суду. Враховуючи зазначене, колегія суддів Судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду дійшла висновку про відсутність підстав для відступлення від правової позиції Верховного Суду, висловленої у справах за подібними правовідносинами № 810/868/17, № 803/1779/16, № 826/18737/16, № 810/335/18, № 819/1933/17.

У постанові Верховного Суду від 17 березня 2021 року у справі № 826/9746/17, передаючи справу на розгляд Судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду, колегія суддів висловила намір відступити від правових висновків, наведених у постановах від 20.09.2018 у справі № 826/4604/17 та від 03.04.2020 у справі № 640/21505/18. Однак Суд вказав, що правовий висновок, наведений у пункті 101 постанови Верховного Суду від 03.04.2020 у справі № 640/21505/18, зроблено за суттєво інших фактичних обставин. З огляду на це, Судова палата не вбачає підстав для розгляду питання щодо відступу від цього правового висновку у справі, що розглядається.

Підставою касаційного оскарження судових рішень може бути низка процесуальних порушень, що визначені як підстава для скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій у ч. 2 та 3 ст. 353 КАС України (п. 4 ч. 4 ст. 328 КАС України).

З цього приводу доцільно підкреслити, що при поданні касаційної скарги згідно з п. 1 ч. 2 ст. 353 КАС України (якщо суд не дослідив зібрані у справі докази) додатково має бути обґрунтовано підстави касаційного оскарження, передбачені п. 1, 2, 3 частини другої статті 328 КАС України. Іншими словами, підстава касаційного оскарження судових рішень, закріплена у п. 1 ч. 2 ст. 353 КАС України, застосовується завжди спільно з п. 1, 2, 3 частини другої статті 328 КАС України.

Отже, при касаційному оскарженні судових рішень з підстав, передбачених п. 1, 2, 3 частини другої статті 328 КАС України, окрім посилання на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, касаційна скарга має містити наступну інформацію.

По-перше чітке формулювання застосованого судом апеляційної інстанції висновку щодо застосування норми права, з яким не погоджується скажчик, із зазначенням цієї норми права та змісту правовідносин, у яких ця норма застосована. Крім того має бути наведено посилання на постанови Верховного Суду, в яких зроблено інший висновок щодо застосування цієї ж норми права у подібних правовідносинах, із наведеним обґрунтуванням невідповідності оскарженого судового рішення, який сформовано у правозастосовній практиці у подібних правовідносинах;

По-друге обґрунтування необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні, з чіткою вказівкою на норму права (абзац, пункт, частина статті), а також зазначенням такого правового висновку, описом правовідносин та змістовним обґрунтуванням мотивів такого відступлення;

По-третє зазначення норми права, щодо якої відсутній висновок щодо її застосування з конкретизацією змісту правовідносин, в яких цей висновок відсутній, та обґрунтуванням необхідності формування єдиної правозастосовної практики щодо цієї норми для правильного вирішення справи.

Ще одним видом процесуального фільтру є перелік випадків, які не підлягають касаційному оскарженню, зокрема згідно ч. 5 ст. 328 КАС України до таких відносяться:

1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом;

2) судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії справ незначної складності помилково.

Перелічені процесуальні приписи містять низку оціночних понять таких, як: «фундаментальне значення», «формування єдиної правозастосовної практики», «значний суспільний інтерес», «виняткове значення для учасника справи». Тому в касаційній скарзі наявність таких випадків має бути належним чином обґрунтована безпосередньо скаржником. Відповідно при вирішенні судом касаційної інстанції питання про відкриття касаційного провадження у справі оцінюється саме переконливість наведених скаржником доводів.

Водночас не слід забувати, що для справ, судові рішення у яких за загальним правилом не підлягають касаційному оскарженню, запроваджено більш складні умови доступу до суду касаційної інстанції. Так, окрім наявності названих випадків, скаржник має додатково подолати й процесуальні фільтри, встановлені КАС України, для оскарження відповідних видів судових рішень. Іншими словами, в касаційній скарзі має бути належним чином обґрунтована позиція, що конкретна справа має виняткове значення для учасника справи, а судові рішення в ній прийняті з неправильним застосуванням судом норм матеріального права чи порушенням норм процесуального права за наявності виключного випадку касаційного оскарження.

Висновки

Підсумовуючи наведене, доцільно вказати, що порядок застосування фільтрів передбачає послідовність дослідження фактичних обставин, викладених у касаційній скарзі, оцінених КАС ВС у його ухвалі постановленій за наслідками цієї скарги.

Порядок застосування фільтрів обумовлений чинниками, передбаченими у ч. 2, 4, 5 ст. 328 КАС України:

- 1) Форма провадження (загальне/спрошене);
- 2) Оцінка справи щодо малозначності.

У разі розгляду справи за правилами загального позовного провадження скаржник у касаційній скарзі має навести лише підстави касаційного оскарження, передбачені ч. 4 ст. 328 КАС України. Ці підстави перевіряє КАС ВС та ухвалює відповідне рішення.

Якщо розгляд справи відбувався за правилами спрощеного позовного провадження, скаржник має навести підстави ч. 5 ст. 328 КАС України, – тобто підстави для оскарження судового рішення, які за загальним правилом не оскаржуються.

У разі касаційного оскарження судового рішення, прийнятого у малозначній справі, то подібно до оцінки касаційної скарги за формою провадження, оцінюються підстави, передбачені ч. 4, 5 ст. 328 КАС України.

Існують два види підстав («фільтрів») касаційного оскарження:

а) загальні «фільтри», які визначені у ч. 4 ст. 328 КАС України та застосовуються до всіх без винятку судових рішень, постановлених/ухвалених в апеляційному процесі;

б) спеціальні «фільтри», визначені у ч. 5 ст. 328 КАС України, які застосовуються винятково до судових рішень, прийнятих у спрощеному позовному провадженні та/або у малозначних справах.

Для судових рішень, постановлених за правилами загального позовного провадження та/або немалозначних справах існує єдиний порядок перевірки цих рішень через загальні «фільтри».

Проте для судових рішень постановлених за правилами спрощеного позовного провадження та/або малозначних справах існує такий порядок застосування «фільтрів»:

1) Судові рішення перевіряються на відповідність приписів ч. 5 ст. 328 КАС України. Якщо така відповідність встановлена не буде, – КАС ВС відмовляє у відкритті касаційного провадження

(п. 1 ч. 1 ст. 328 КАС України). Якщо буде доведено і КАС погодиться, що є підстави для касаційного провадження (ч. 5 ст. 328 КАС України), то настає другий етап порядку застосування «фільтрів».

2) Судові рішення після перевірки за ч. 5 ст. 328 КАС України перевіряються за ч. 4 ст. 328 КАС України.

3) На стадії відкриття касаційного провадження можуть наставати різні процесуальні наслідки, залежно від:

- якості/змістовності касаційної скарги
- повноти, обґрунтованості викладу підстав («фільтрів»)

касаційного оскарження судових рішень.

Процесуальні наслідки доцільно окреслити наступним чином:

1) відкриття касаційного провадження (ст. 334 КАС України);

2) відмова у відкритті касаційного провадження (ст. 333 КАС України);

3) залишення касаційної скарги без руху (ст. 332 КАС України);

4) повернення касаційної скарги після залишення без руху (ст. 332 КАС України);

5) повернення касаційної скарги у разі відсутності підстав для касаційного оскарження (п. 4 ч. 5 ст. 332 КАС України).

Таким чином, викладене щодо процесуальних фільтрів касаційного оскарження судових рішень в адміністративних справах дозволяє підсумувати, що існуючі нормативні приписи щодо права касаційного оскарження дисциплінують заявників обмеженням підстав касаційного оскарження, потребують від скаргників належного професійного рівня під час обґрунтування поданої скарги.

Більше того, підводячи певні підсумки майже чотирирічної дії КАС України у новій редакції, доцільно вказати, що в цілому, якщо проаналізувати положення Кодексу, що регулюють перегляд Верховним Судом справ у касаційному порядку, не можна не відмітити позитивні зрушення. Так, закон не ідеальний й у ньому є окремі питання, які не мають остаточної відповіді, утім є впевненість в тому, що вони будуть усунені на етапі подальшого доопрацювання КАС України, і в майбутньому ми будемо мати закон, який буде оптимально працювати та забезпечувати розвиток адміністративного судочинства.

Література:

1. Луспеник Д. Касаційні фільтри у цивільних справах: проблемні питання судового правотлумачення та правозастосування URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/954084/>

2. Уркевич В. Процесуальні фільтри касаційного оскарження судових рішень у господарських справах URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1092715/>